

Életpálya-interjú Bánfi Tamás professzorral

Kürthy Gábor

DOI: xxxxxxxxx

Miként emlékszel vissza szakmai pályafutásod kezdetére?

Negyedéves koromban számomra fontos és szerencsés eseménysor történt. Az első három évben a Pénzügy Tanszék egyik tanárával sem alakult ki személyes kapcsolat. Mindenkit ismertem, viszonyunk udvarias és kellemes volt. Negyedikben a százhalombattai hőerőműhöz üzemlátogatásra mentünk. Nem tudom azért-e, hogy mi, hallgatók a buszon ne tanár nélkül utazzunk, vagy egyszerűen az egy évvel korábban, Riesz Miklós tanszékvezetőt felváltó fiatal Hagelmayer István ráért és csatlakozott hozzánk, a lényeg, hogy vele együtt utaztunk oda és vissza. Az üzemlátogatás végeztével beültünk egy helyi étterembe enni és inni. (Itt meg kell jegyezni, a későbbiek okán innentől eltűnik a Hagelmayer és az István név, az agyam működése szerint csak a Hági és a Pista marad.) Hági szomjas, mi (én különösen) éhesek voltunk. Brassói aprópecsenyét rendeltem, ami a Veres Pálné-s kollégisták szemében (de főleg szájában) kultikus ételnek számított a Veres Pálné utcában található Bajtárs étterem okán. Ott tíz alkalommal tízszer brassói aprópecsenyét ettünk, de annak a receptje az ország összes vendéglőjétől különbözött. Röviden: lecsósan és szaftosan készült. Szóval a Bajtárs éttermire nem hasonlítható brassóit megrendeltem és megettem, de jól nem laktam. Még egy adagot rendeltem, és azt is megettem. Hági ekkor figyelt fel rám, megjegyzett és elkezdődött élete végéig tartó kapcsolatunk. Hamarosan üzent, keressen meg a tanszéken. Bementem a tanszékvezetői szobába, leültetett és komoly, szuggesztív tekintetével kísérve közölte: „Megbízást kaptam egy tanulmány megírására, és javaslom, írjuk együtt.” Mit lehet erre mondani, nagyot lehet nyelni, de megszólalni lehetetlen. Csak annyit tudtam kinyögni: „Köszönöm tanár úr!” „Jövő héten keressen és beszéljünk a témáról.”

Mentem, leültem és hallgattam Hágit. Már meg tudtam szólalni, elmondtam a véleményemet, hogy konkrétan mit, fogalmam sincs. De lett egy komoly, számomra fontos választ igénylő kérdésem: „Tanár úr! Lehetséges lenne, hogy szakdolgozatom témája megváltozzon, az új lehetne a Tanár úr által felvázoltak alapján a következő címmel: A szocialista valutakonvertibilitás?” „Természetesen. Erről fog írni!”

És a második félévnek még nincs vége. A pénzügytan lánc utolsó félévi tantárgya a pénzügypolitika, amit Hági tartott. Pontosabban: tartotta vagy nem tartotta, és akkor elmaradt. Amit megtartott, élmény volt, amit nem, az a szabadidőnket növelte, de azért sajnáltuk. Egyik, meg nem tartott óra után jött a folyosón, és elégedettséggel közölte: „A Pénzügyminisztériumban Faluvégi Lajos pénzügyminiszter-helyettesnél voltam, aki a Kopátsy Sándor vezette Pénzügykutató Intézetet felügyeli. Megállapodtunk, 1969.

szeptember 1-jétől két, most végző pénzügy szakos hallgatót az intézet státuszára felvesznek, és a Pénzügy Tanszékre kihelyezik, segítve ezzel a tanszék tanárihiányát.” A következő óráján megkérdezte, kiket érdekel a két státusz. Meglepetésemre csak ketten jelentkezünk. Nagy verseny így nem alakult ki, a tanszéki döntés is egyszerűvé vált. A tanszéken belüli elosztásunk is magától adódott, a témám alapján Hágihoz tartoztam.

1969. szeptember 1-jén volt csoporttársammal, és már az új tanszéki kollégámmal együtt megjelentünk a Pénzügyminisztérium épületében a 4. emeleten a Pénzügykutatási Intézet Titkársága előtt. Éppen egy úr lépett ki, és megszólított: „Hozzám jöttek?” Kopátsy Sándort személyesen még nem ismertük, ennek ellenére határozottan válaszoltunk: „Igen!” „Jöjjenek utánam!”, és az igazgatói szobába követtük. Míg a hivatalos felvétel formaságait intézték, elbeszélgettünk. Kellemes volt. Aki őt ismerte, nem lepődhet meg. Diplomám átlaga 4,5 lett, a jogszabály alapján hat hónapig csak 1600 Ft lehetett a havi bérem, hat hónap letelte után kétezeralahány forintot kaptam.

A Pénzügyi Tanszéken az első másfél évben számomra két jelentős esemény történt. 1969-ben mint frissen végzett közgazdász még az Országos Tudományos Diákköri Konferencián indulhattam, ahol „A nemzetközi monetáris rendszer és a valutaárfolyam” c. dolgozatommal I. díjat nyertem, amiért 2000 Ft jutalmat kaptam. A tanulmányt az általam nagyon tisztelt Ausch Sándor bírálta, és később a Pénzügyi Szemle 1970. 6. számában megjelent. Életem első nyilvános publikációja. A várható megjelenés előtt naponta a Marx térre mentem, mivel a lapot magánszemélynek csak a postai folyóiratboltban lehetett megvásárolni. 1970-ben Hági ajánlotta az egyetemi doktori disszertációm címét, „A szocialista valutakonvertibilitás”-t, amit „summa cum laude” minősítéssel megvédtem.

1970. december 15-én életem jelentős fordulatot vett. A Pénzügy Tanszékről egy tanár több évvel korábban feleségként kiment Kanadába. Ekkor derült ki, hogy külföldi kiküldetésük ugyan lejárt, de meghosszabbításra kerül, és ezért a tanszéki státuszt tovább nem tarthatják üresen, hanem mással betöltik. A más én lettem. Néha elgondolkodtam, mennyire más szakmai pályafutásom lett volna, ha maradok a Pénzügykutatási Intézetben. Mik nem történnek, amik az emberi sorsokat alakítják?

Az egyetem, a tanszék és az intézet mellett nem volt elhanyagolható kérdés a lakhatásom. 1969 szeptemberétől a Veres Pálné Kollégiumban nevelőtanár lettem, a korábbi nevelőtanár nem költözött ki a neki járó „lyukból”, jobb híján a negyedéves pénzügyes hallgatókhoz kilencedikként beköltöztem, és egy évig ott laktam. Nem esett nehezemre. A következő tanévben volt évfolyamtársaimmal a 12. kerületben egy családi ház második emeletén lévő két szobát és a külön fürdőszobát béreltük ki. A vasárnapi ebédet rendszeresen a közeli Makk hetes kisvendéglőben rendeltem és ettem meg. A következő tanévben a Ráday Kollégium nevelőtanáraként a kollégium első emeletén – finoman fogalmazva – nem túl nagy szobában Szegvári Ivánnal egy emeletes ágyban aludtunk. A szobában valójában csak aludtunk.

Miként, hol és mit kezdél tanítani?

1969. szeptember 1-jén a Pénzügykutatási Intézet státuszán a Pénzügy Tanszéken kezdtem tanítani, majd 1970. december 16-tól ugyanazon szobában és széken, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanársegédjeként folytattam. 1974-től 1979-

ig egyetemi adjunktus, 1979-től 1998-ig egyetemi docens és 1998-tól egyetemi tanár rangban tanítottam.

Pista (utoljára: Hagelmayer István) már a 60-as évek végétől a Pénzügyi Számviteli Főiskolán is tanított. 1971-ben felvetette, mi lenne, ha fokozatosan átvinném, ami lényegében azt jelentette, a kezdeti egy-két alkalom kivételével az összes órát megtartottam. Pista sokféle elfoglaltsága miatt terhes volt számára, nekem két szempontból is kedvező a fordulat, egyrészt gyors ütemben jelentős oktatási gyakorlatot szereztem, másrészt fizettek érte. Kezdetben csak nappali hallgatók voltak, viszont éppen abban az időben kezdték a pénzügy szakosok létszámát látványos mértékben növelni. Hamarosan a budapesti nappali tagozat mellett elkezdődött Zalaegerszegen és Salgótarjánban a nappali képzés, ugyanott a levelező tagozaton, Budapesten esti tagozaton, majd Békéscsabán, az OTP Budapestnél az ún. intenzív képzés.

Két tartósabb oktatási célú kirándulásom is volt. 1989–1991 között két tanévben a pécsi barátaim rábeszélésére az átmeneti tanárhiány pótlására kinevezett egyetemi tanárként tanítottam. Hosszabb ideig tartott a Kaposvári Egyetemen a jelenlétem, ahol nemcsak tanítottam, hanem budapesti tanszéki kollégáimat bevonva megszerveztük és elindítottuk a pénzügy szakosok oktatását. Tőlünk került ki Balogh Laci, a dékán, a mikro- és a makroökonómiát, a számvitelt és az összes pénzügyi tantárgyat oktató tanár. Majd fokozatosan a helyi tanárok vették át a kiegészítő tantárgyak mellett az alaptantárgyi oktatási feladatokat is.

A tanítás kerete a tantárgy, ami az előadás és a szeminárium pénzügyi témáját meghatározza, de legalábbis behatárolja. Évtizedek alatt a pénzügyek elmélete, a pénzügyelmélet és a pénzügypolitika tantárgyakhoz vonzódtam. Szerencsém volt, összeállíthattam az előadásokat és a szemináriumokat is. Mindezt Pistának köszönhetem, rajta kívül más tanár alá tartozva ezt nem csinálhattam volna.

Az idő haladtával nemcsak magamat, hanem másokat, kollégáimat is irányítottam, intézményi egységeket, intézményt kellett vezetni. 1988-tól tanszékvezető, 1995-től a Pénzügy Intézet igazgatója, 1991-től a pénzügy szak, majd a pénzügy szakirány felelőseként.

Publikációid? Egyetemen belüli és kívüli szerepeid?

A közgazdaságtudomány, ha egyáltalán a tudomány kritériumainak megfelel, gyenge alapokon áll. Még akkor is ez a véleményem, ha a közgazdaságtudományon belül a pénzügyi ágazatot az erősebb vonulatnak tartom. Ezzel együtt nem vitatható, történetét, a gazdaság jelenlegi összefüggéseit, a jövőbeli folyamatokat kutatni kell, az eredményeket le kell írni, azokat tanulni és tanítani az egyetemi oktatóknak is kell. Olvastam és írtam tananyagokat, szakcikkeket, tanulmányokat, könyveket egyedül és társszerzőkkel. Társszerzőként az első könyvem „Az aranydeviza-rendszer kudarca és tanulságai”, ami a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadónál 1975-ben jelent meg.

A könyv általam írt fejezetei a kandidátusi értekezésem alapját képezték, ezt bővítettem ki, és igyekeztem a fokozat kritériumainak megfelelni. „A valutaárfolyam elmélet és politika” címmel 1975-ben az értekezést az MTA-hoz benyújtottam, és 1976-ban sikeresen megvédtem. Azonos című könyvem 1981-ben szintén a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadónál jelent meg.

1986-ban Sulyok-Pap Mártával és Száz Jánossal közösen elkészítettük „A kötvény” c. könyvet. A könyv elfogyott, második kiadása helyett három év múlva új szerzőkkel kibővített tartalommal kiadtuk az „Értékpapír és értékpapírpiac” c. könyvet. Új szerző Bácskai Tamás és Járai Zsigmond.

1984-ben Hágival kettesben megjelentettük a „Pénzelmélet és pénzügypolitika” c. tankönyvet a Tankönyvkiadó gondozásában. Öt évvel később, 1989-ben azonos címmel, változtatott tartalommal a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó adta ki. A két könyv elkészülte között sajnos Hági egészségi állapota folyamatosan romlott, a betegséget megállítani nem, csupán lassítani lehetett.

A két könyv közötti időszak egybeesett az akadémiai doktori értekezésem írásával, ami a megelőző tizenhét év kutatói és oktatói munkámnak az eredménye. „A pénzelmélet alapvonalai” c. értekezésemet 1986 végére az összes kötelező kellemel elkészítettem, 1987-ben benyújtottam és 1988. szeptember 13-án megvédtem. A közgazdaságtudomány doktora akadémiai fokozat elnyerése tette lehetővé, hogy a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Pénzügy Tanszékére kiírt egyetemi tanári állást megpályázzam, s ennek utána egyetemi tanár lettem.

1990-től a kötelező és a szabadon választott munkáim preferencia sorrendje jelentősen megváltozott. Itt most csupán felsorolásszerűen: a majd' húsz évig tartó főiskolai tanítást abbahagytam; a pécsi egyetemen egyetemi tanárként két évet vállaltam; először 1990–1992, majd 1995–2001 között az MNB elnöki tanácsadója lettem; 1990–1994 között a Corvinbank Rt.-ben előbb igazgatósági tag, majd az Igazgatóság elnökének megválasztottak; 1988-tól a Pénzügy Tanszék vezetője, 1995-től a Pénzügy Intézet igazgatója voltam; 1990 után a hazai piaci környezet óriási változása megengedte, részben kikényszerítette a tanszék alkalmazkodását tanszéki kollégáim és a magam érdekében is.

2006 után, pályafutásom utolsó szakaszában a kutatás és a publikációk ismét előtérbe kerültek. Egyrészt tanszéki kollégáim velem együtt az új gazdasági rendszerbe belerázódtak, másrészt a tanszék átlagéletkora jelentősen csökkent, az egyéni tanszéki feladatokat újra kellett „hangszerelni”. Nem utolsó sorban a 2006-tól kezdődő MNB Monetáris Tanács tagságom új és intenzív impulzusokat adott.

A 2010-es években az írás, a kutatás és a publikálás lendülete nem csökkent, sőt úgy látom, inkább nőtt. Nem zárom ki annak lehetőségét, hogy túlértékelem az elmúlt évtizedet, de ezt egy külső szemlélő legfeljebb tartalma alapján mondhatja (írhatja), mennyisége szerint nem. Úgy döntöttem, első lépésként össze kell gyűjtenem, amit az első negyven évben leírtam, meg kell rostálnom és a fennmaradtakat szerkesztés után egy könyvben ki kell adnom. A második lépésben újonnan meg kell írnom a legszűkebben értelmezett pénzelmélet lényegét és a makropénzügyek vitatható kategóriáiról a véleményemet. A harmadik lépés a pénzügyeken kívüli megoldható és megoldhatatlan civilizációs problémák felvetése. Szellemi kiegészítésként kulturális szórakozásom lett irodalomtörténeti tanulmányokat írni és publikálni.

Az utolsó megjelent könyvem indítékát el kell mondanom. A világvárvány kitörése után a félelem a politikai-gazdaságpolitikai döntéshozókat megijesztette, de hamar kiderült, hogy nem eléggé. A félelem csökkenni kezdett (az oltások feltalálásával), a kapzsiság és a hatalomvágy látványosan emelkedett. Számomra egy mondat

elh hangzása a korábbi minimális optimizmusomat is megölte: „A GDP (GNP) a következő negyedévben már eléri, sőt meghaladhatja a járvány előtti mértéket.” E mondat a földrészeket átfogó politikusi-gazdaságpolitikai kórus (döntően férfiak néhány női hanggal megspékelve) öntudatos kijelentése 2020 decemberében hangozhatott (a védőoltások kezdetekor), másfél-két évvel azután, hogy ugyanezen kórus szerint „a járvány felszámolása után a gazdasági folyamatoknak alapvetően változni kell, változatlanul nem mehet tovább.”

Nos, minden ment és megy tovább. Nekem megadatott az a lehetőség, hogy a könyvemben leírt mondatok nagy százalékát változatlanul megtartva, a címet és a kötés színét megváltoztatva, negyven oldalnyi szöveggel kiegészítve a végkövetkeztetést megváltoztatva kiadjam az „Apokalipszis! és ismét a paradicsomban!” (2021) című régi/új könyvemet. Felróható a világvége hangulat szítása (nem egyedül vagyok e felfogással), mentősejtemre szolgáljon, a leírtak senkit nem érdekelnek.

Külön ki kell emelnem a Monetáris Tanács-i tagságomat, 2005. március 1-jétől 2011. február 28-ig tartott. A kinevezésem három társammal együtt egyedi döntéssel történt. A kormány (pénzügyminiszter) és a jegybank vezetése (Járai Zsigmond) közötti feloldhatatlan konfliktust négy új Monetáris Tanács tag kinevezésével igyekeztek mérsékelni. Járai Zsigával nekem régről jó viszonyom volt, a jegybanki alkalmazatőről nem is velem, inkább a stábbal volt vita, mereven ragaszkodtak a magasabb kamatszínthez, nem törődve a reálgazdaság igényével. Az új elnökkel nem volt felhőtlen a kapcsolatom, de a titoktartás még ma is kötelező vagy ajánlott.

Hogyan foglalnád össze életpályádat?

Lezárva pályafutásom rövid történetét, abban biztos vagyok, elégedetlen nem lehetek. Apám főjegyzői státusza megmentett az egyéb irányú befolyásolástól, kapcsolati rendszeremben nem lehettem, nem is tudtam volna semleges maradni. És el kell ismernem, fel sem ismertem a kockázatokat. Ha nem is tudatosan, a kísértéseket elkerültem, a szabadságom megmaradt. ■